

Är Stockholms historia våra elevers historia?

- kan historieundervisningen öka elevernas känsla av tillhörighet till sin globala närmiljö?

Om eleverna inte upplever att det skolan lär ut som historia, inte är deras historia - var hamnar vi då? Om undervisningens historiska berättelse aldrig handlar om dem, vad har vi då lärt dem? Annika Rosenius, SO-lärare i en mycket mångkulturell högstadieskola, ville undersöka om det var möjligt att få hennes elever att känna att Stockholms historia var deras historia. Hon valde källor som kunde närma dagens stockholmare med gårdagens. Skulle eleverna bli mer bekanta med sin stad genom att få stifta bekantskap med t.ex.

migranterna som kom för 100 år sedan, eller gjorde det ingen skillnad? Om dagens ungdom fick möta gårdagens ungdom, se dem, läsa om dem och resonera om dem - skulle det minska avståndet mellan "då" och "nu"?

Mina elever från Eritrea, Chile, Libanon, Polen och Indonesien etc. hade i mellanstadiet fått lära sig mycket om Gustav Vasa, Drottning Kristina och Dackefejden. Jag undrade om eleverna reflekterat över huruvida detta var deras historia eller inte? Om det inte var det, vad var då deras historia? Upplevde de att det som hänt i Stockholm, var deras historia?

En kort, individuell lappskrivning på väg ut ur klassrummet skulle ge mig ledtrådar till hur de såg på saken. Frågan jag ställde var helt enkelt: "Vilken historia tillhör du? Vems historia är din historia?" Svaren blev väldigt varierade. Flera elever förstod först inte

Bild1: Att visa ett gammalt foto på unga idrottskillar som flinar och spexar mot kameran, blir en liten blinkning från förr till alla de ungdomar som identifierar sig starkt med idrott idag. Här ett foto på IF Olympias badpojkar på klippan 1914. Bild Stockholmskällan CC.

frågan alls...bara att ställa den, antydde ju att det fanns mer än en historia, vilket förvirrade dem!

Kan historieundervisningen öka elevernas känsla av tillhörighet?

Huvudfrågan för min undervisning kom att bli om elevernas känsla av tillhörighet till sin stad kunde öka. I skolan idag har vi som mål att göra eleverna vidsynta, toleranta, hemmastadda i ett mångkulturellt samhälle och med globala perspektiv, eller hur? Vi tror oss ha tagit avstånd från den gamla typen av historieundervis-

ning, som delvis syftade till att göra barnen mer nationalistiska, men vad har vi ersatt den med? Vi ser gärna våra elever som världsmedborgare. I iveren att göra det, kanske vi missar att göra dem hemmastadda i sin egen stad – och att se hur staden alltid varit en mötesplats för människor från olika platser.

I Stockholms skolor finns idag en stor andel elever som inte har sina rötter här. Är det ändå möjligt att, genom historieundervisningen, få dem att känna sig mer hemma i sin stad? Om man kunde visa på hur Stockholm för 100 år sedan var en sådan mötesplats, skulle man sannolikt både ge dem större anknytning till sin hemstad och ett exempel på staden som mång-

kulturell mötesplats. Utifrån antagandet att tillhörighet till sin stad är en viktig sak, gjorde jag en serie lektioner för att se om nya stockholmare kunde öka sin känsla av tillhörighet till sin stad. Jag ville ta reda på om detta var möjligt!

Jag ville också skaka om elevernas bild av en historisk tid och plats, just Stockholm för 100 år sedan. Kanske kunde jag också medvetandegöra dem om sin tidigare bild av Stockholm, och möjligen hur de fått den? En annan fråga var hur man får in ett interkulturellt lärande i ett historieavsnitt? Både klass 8 och 9 skulle läsa om tiden runt första världskriget. Hur gör man det interkulturellt? Kanske tar man upp kriget från en annan horisont än den europeiska? Jag ville att mina elever skulle få se historien från olika håll. Men fanns det något annat sätt att ge ett mångkulturellt perspektiv?

Kunde man göra tvärtom, stanna i den ”lilla” historien på plats i Stockholm, och ändå visa på mångfald? Om det dessutom kunde göra ungdomarna mer hemmastadda i sin egen stad, var det värt ett försök!

Vad spelar det för roll om stadens historia är elevernas historia?

I många klassrum i Stockholm idag, har en stor del av eleverna utländskt ursprung, så också i min klass 8 och 9. Mina elever består till stor del av första- och andra generationsinvandrare boende i Söderförort, inte i skolans närhet, så eleverna har heller ingen speciell anknytning till just skolans område.

Vad spelar det för roll, om de upplever att stadens historia är deras historia eller ej? Ganska stor roll, antar jag, eftersom tillhörighetskänsla är starkt förknippad med trygghet vilket är motsatsen till alienering. Det är inte så att jag tror att de problem med utanförskap och rotlöshet som finns i samhället idag, kan lösas av skolans historieundervisning, men om man kan öka elevernas känsla av tillhörighet, har man ändå gett dem lite mer anknytning till sin bostadsort, vilket jag ser som en fördel.

En annan fråga är vad det innebär om man inte försöker ge eleverna den historia som finns under deras fötter. Vad leder det till? Om man ignorerar historie-

ämnets möjlighet att öka ungdomarnas tillhörighetskänsla till sin hemort här och nu, vilka följder får det? Det menar jag kan vara värt att fundera på, när man ska disponera terminens innehåll.

Man kan också luta sig mot läroplanens allmänna mål om detta med att skapa en trygg identitet:

“Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.” - Skolverket

Till saken hör att jag själv tycker att Stockholms historia är SÅ intressant då staden vimlar av människoöden som talar till oss idag. Om jag inte skulle lyckas göra eleverna mer hemma i sin stads historia, skulle jag i alla fall lärt dem en del om vår stad, som den var för 100 år sedan. Dessutom skulle de få studera och analysera källor, vilket ju är en viktig del av det centrala innehållet i historieämnet.

En stockholmare för 100 år sen - hur global var hen?

Ganska ofta måste man som lärare av tidsskäl välja mellan olika upplägg; det ena mer elevaktivt och källnära, alltså äkta “doing history” med eleverna, det andra enklare men effektivare, en genomgång av historiskt innehåll, helt enkelt. Vilket ska man satsa på? Denna gång valde jag det första alternativet, men ställde mig förstas frågan om det skulle vara värt det.

Mitt antagande var att eleverna uppfattade människor i Stockholm för 100 år sedan som lite mosaiga, inskränkta, omoderna och definitivt inte globala världsmedborgare. Först ville jag undersöka om mitt antagande stämde. Klassen fick därför skriva individuellt och oförberett om detta. Frågan jag formulerade var ”En stockholmare för 100 år sedan; hur global var hen?” Denna fråga ställde jag igen efter avslutat projekt, för att se om deras bild hade förändrats. Svaren spredde vid båda tillfällena åt lite olika håll, men de blev en bra utgångspunkt för att prata om den didaktiska

frågan ”Vet du varifrån du tittar på andra i historien? Vilket är ditt perspektiv?”

Min övergripande fråga till eleverna för lektionsserien blev: ”En stockholmare för 100 år sedan - hur global var hen på en skala?” Innan projektet började fick eleverna denna fråga, samt igen efter avslutat projekt. Jag ville se om det var som de trodde...och om de kunde se varför de hade den bild de hade. De hade också fått frågan: ”Stockholms historia, hur mycket tycker du att det är DIN historia? Svara i procent!” Detta för att kunna se lite mer matematiskt på saken, när denna frågeställning också återkom efter avslutat projekt. Jag ville få syn på i vilken mån eleverna tagit till sig Stockholms historia under arbetets gång.

Den övergripande planeringen

Vad gjorde vi? Jag planerade 6 lektioner med varsin undersökande fråga. Till varje lektion hade jag källmaterial vilket ganska ofta bestod av bilder. Jag valde att använda bilder dels för att eleverna inte är så duktiga läsare, och äldre text blir ännu svårare för dem, dels för att ”en bild säger mer än 1000 ord”. Jag hade plockat fram så många bilder som möjligt på ungdomar, eftersom fokus var att eleverna skulle kunna identifiera sig.

Varje lektion avslutades med att eleverna individuellt fick skriva en sk ”exit ticket”. (individuellt lappskrivning om en kort fråga som avslutar lektionen). Den lämnades till mig när eleven gick ut ur klassrummet och gav mig direkt respons på lektionen. Dessa var alltid av typen ”Om du levte i Stockholm för 100 år sedan, vad hade du tänkt om ...?” Detta för att de skulle få tillfälle att försöka leva sig in i historien och reflektera samt för att jag skulle få inblick i deras tankar.

Min utgångspunkt var det antagande som framförallt många ungdomar utgår från, nämligen att vi som lever idag är mycket mer moderna än de som levte tidigare. Många av oss tenderar att betrakta folk från ”förr i tiden” som mer mossiga. Detta antagande grundar jag på att eleverna vid flera olika andra tillfällen refererat till sig själva som de mest moderna, uppkopplade och klarsynta i jämförelse med tidigare generationer, vilket jag gissar att ungdomar gjort i alla tider.

Förkunskaperna hos eleverna var att båda klasser läst

om industrialiseringen, men den ena hade dessutom varit på en guidad stadsvandring på Söder och fått sitta inne i Blockmakarens hus som en del av Stadsmuseets professionella visning. De hade också själva guidad i Gamla Stan, tagit fram fakta om människoöden där och stått på plats i stan och berättat om detta (ett upplägg som kom från Stockholmskällans lektionsidéer, <http://stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=17487>). De hade även varit nere i Stadsarkivet och bokstavligt talat lagt händerna på källor från förr. Den ena klassen hade alltså redan fått en dos Stockholmsmiana, vilket möjligen kunde påverka i vilken utsträckning de skulle komma att uppleva detta som ”deras” historia.

Vid varje lektionsstart, när eleverna kom in i klassrummet, hade jag lagt upp lite bilder från fotoböcker som visade gatumiljöer (som jag trodde de kände till) då och nu. Vissa väckte mer intresse än andra. Ett exempel är att eleverna konstaterade att Kungsgatan förändrats mycket, medan Kungsträdgården var sig ganska lik.

De första lektionerna: bakgrund och sammanhang

Varje lektion utgick alltså från en öppen, undersökande fråga. Källmaterialet tog jag nästan uteslutande från Stockholmskällans webbplats (www.stockholmskallan.se). Inledningsvis jobbade vi med att beskriva tiden och stadens invånare.

Lektionsfråga: Hur såg Stockholm ut för 100 år sedan?

Vi tittade på bilder och filmklipp från gamla Stockholm och speciellt området där skolan ligger. Eleverna fick i läxa att ta reda på hur det såg ut för 100 år sedan, där de bor nu (mestadels söderförort). Detta redovisades för klassen. Min upplevelse var att många lärde sig något de inte haft en aning om, samt en viss stolthet för att de hittade informationen på egen hand.

Lektionsfråga: Vilka var stockholmarna för 100 år sedan?

Vi studerade en befolkningstabell som visade att staden för just 100 år sedan övergick från att vara en bas för utvandring till Amerika, till att bli en inflyttningsstad. Tabellen visade i detalj från vilka delar av Sverige inflyttarna kom. Jag ställde frågor om vilka som

Med rollspelet blev källorna levande. På Stockholmskällans lektionsmaterial finns Annikas övning att ladda ner: "Tre personer på tre minuter - dramatisera ett historiskt möte med nyanlända stockholmare". <http://www.stockholmskallan.se/Sokside/Post/?nid=30656> Fotografi: Linus Meyer

kom? Varifrån? Om de kunde gissa varför? Kopplingen till industrialiseringen? Nästa text var hämtad ur boken "Stockholmsflyttare" och beskrev olika utländska inflyttargrupper. Eleverna skulle läsa ganska korta stycken och återberätta för varandra i grupper om fyra. Någonstans här kroknade eleverna. Många är inte särskilt lässtarka, så denna text blev tydligen för mycket. Jag som tänkt att den skulle leda till intressanta samtal och insikter om just att Stockholm alltid varit en dynamisk mötesplats etc. Istället blev det en väldigt uttråkad stämning, en tung sömnhet lade sig liksom över klassrummet. Mitt välplanerade projekt höll på att kantra redan från starten, kändes det som. Vad göra?

De mellersta lektionerna: en dramatisk höjdpunkt

Till efterföljande lektion hann jag tänka. Jag beslutade att hålla fast vid inflyttargrupperna eftersom det var det

viktigaste momentet i projektet. Jag ville verkligen att eleverna skulle förstå hur olika folkgrupper kommit till staden även för 100 år sedan. Men dessa grupper måste liksom få mer liv framför elevernas ögon! Eftersom inget bildmaterial fanns att tillgå insåg jag att det enda sätt att göra dem mer levande var att låta eleverna gestalta dem i ett litet rollspel. Så fick det bli!

I grupper om fyra fick de föreställa sig ett möte mellan: 1) en infödd stockholmare 2) en från landsbygden inflyttad stockholmare och 3) en italienare som sålde gipsfigurer (förekom i de skriftliga källorna). Mötet skulle äga rum på en spårvagnsstation någonstans i Stockholm. Det enda kravet var att scenen skulle ha en enkel handling, en dialog och ett tydligt slut. Eleverna planerade detta och tränade sedan för en liten uppspelning i klassrummet. Enkel rekvisita i form av en sjal, en hatt och en gipsfigur bidrog till inlevelsen och det faktum att eleverna gick in i sina roller. Alla grupper fick samma uppgift.

Som lärare reflekterade jag över detta med att tro sig kunna leva sig in i historien, i andra människors

Med enkel rekvisita som sjal, hatt och en gipsfigur tog eleverna sig an ett Stockholmsmöte för 100 år sedan.
Fotografi: Linus Meyer (bilden något beskuren)

livsöden: Kanske är det ju inte alls möjligt? Kanske borde man inte ens ge sken av att det skulle gå? Men i detta fall ansåg jag det vara viktigare att eleverna fick en chans att föreställa sig människorna bakom befolkningstabellerna – och det fungerade! Med denna övning fick projektet ny luft under vingarna. Nu blev källorna levande!

Ett riskmoment med att lämna fritt spelrum för elevernas scener, var att det skulle komma upp rasistiska situationer under historiens täckmantel. I den ena klassen var gruppdynamiken inte den bästa då det fanns en grupp dominerande killar som kunde vara nedsättande mot vissa tjejer. För att göra situationen bekväm för alla, var jag därför noga med hur jag gjorde grupperna. Ingen skulle hamna i en roll de inte ville ha. I den andra, betydligt tryggare klassen, fanns inte denna risk.

Många skratt, en del historiska felaktigheter och mycket mer tid än planerat gick åt, men, som sagt, här möttes nutiden och historien! Eller, för att vara mer

exakt, elevernas bild av historien. Efter det kunde vi samtala om de viktiga frågorna: Var ett sådant möte möjligt? Vad visste stockholmarna om världen utanför Sverige? Vilka likheter och skillnader finns mot idag? Tror vi att ” de ” tänkte på samma sätt som ” vi ”? Utifrån vad tror vi det?

De avslutande lektionerna: en påminnelse om dagens invandringsdebatt

Denna fördjupning med dramatiseringar gjorde att tidsplanen sprack, men det var det värt. Nu stod vi på en bättre grund för de avslutande lektionernas ganska avancerade skriftliga källor.

Lektionsfråga: Hur såg man på invandring i Stockholm för 100 år sedan?

Jag hade hittat två relevanta skriftliga källor från den

aktuella tiden i Stockholmskällan. Den ena berättade om hur en man ville hjälpa de, i hans ögon, "stackars polacker" som befinner sig i Stockholm över julen. Han väddar till folk att hjälpa dem med nödvändiga attiraljer för att kunna fira jul. (<http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=24884>) Den andra var ett protokoll från ett möte i stadsfullmäktige, där en ledamot vill att de invandrare som kommer ska betala en extra skatt till staden, eftersom de ligger staden till last. (<http://www.stockholmskallan.se/Soksida/Post/?nid=28020>)

De olika källorna andas omtanke respektive illvilja gentemot invandrare. Flera frågor aktualiserades. Skulle jag bara visa eleverna den "snälla" källan? Vilken bild fick de då av hur människor i staden såg på invandrare? Och om jag bara visat den negativa? Jag insåg att detta var frågor som jag helt enkelt borde ställa till eleverna, inte bara till mig själv.

Så eleverna läste båda källorna enskilt (nu utan att klaga över textmängden). Därefter samtalade vi i helklass om frågorna ovan. Jag uppfattade att i detta ögonblick, fick eleverna en verklig insikt om att historia alltid är ett urval. En väldigt värdefull insikt! Givetvis har jag i min lärarroll försökt tala om detta för mina elever på olika sätt förut, men det var inte förrän nu jag tror att de förstod.

Det bästa ögonblicket i denna lektionsserie var när jag frågade eleverna "Vems historia har vi INTE fått veta nu? Vad saknas i källorna?" Det blev inledningsvis tyst i klassrummet (sådär som det bara kan bli när en hel klass verkligen tänker efter). Sedan kom någon på det: Vi har inte läst immigranternas version av hur det var att komma till Stockholm! Förhoppningsvis är det en insikt de har med sig i studierna framöver också.

Exit ticket denna gång var: "Vilka likheter och skillnader tror du finns i hur man såg på invandring då jämfört med nu?"

Lektionsfråga: Hur påverkades Stockholm av första världskriget?

Eleverna fick parvis bilder utan text, där staden under kriget visas. De skulle resonera om vad de trodde bilden visar. Sedan fick de "rätt svar" och därefter skulle de återberätta för ett annat elevpar. Texter och bilder om uppodling av stadsparkar, matköer, flyktingar och ransoneringar.

Exit ticket: "Om du bott i Stockholm då, vad hade du tänkt när du såg flyktingarna från kriget?"

Lektionsfråga: Vilka varor kom till Stockholm från utlandet?

Eleverna fick gissa, vi samtalade och jag visade exempel på reklam för de "exotiska" varor som marknadsfördes. Jag skickade runt ransoneringskort och berättade om vilka varor som INTE kom under krigstid.

Exit ticket: Vilka varor tror du att din familj hade haft svårast att vara utan?

Lektionsfråga: Vilka idéer kom utifrån?

Jag berättade kort utifrån boken "Svenska hem", om kvinnornas kooperationsrörelse och Anna Whitlock. Eleverna blev väldigt upprörda över hur matsituationen såg i ut i staden. Anna Whitlock och Kooperationen fick ta störst plats denna lektion, men jag berättade också kort om rösträttsrörelsen, kommunismen, potatiskravallerna och idrottsrörelsen.

Exit ticket: "Vilken rörelse hade du intresserat sig mest för, om du levde där och då?"

Lektionsfråga: Vad roade stockholmarna för 100 år sedan?

Vi lyssnade på en gammal Stockholmssång, såg filmklipp från senaste modedansen, kinematograf och ballonguppstigning samt stillbilder om kolonirörelsen, fotbollsturneringar, kalkåkning och OS 1912 – allt från Stockholmskällan.

Exit ticket: Vad tror du att du roat dig med på fritiden, om du varit där då?"

Jag valde just dessa frågor utifrån att det dels fanns källmaterial om dem, dels att jag trodde de skulle vara elevnära och ha beröringspunkter med mina unga stockholmare i klassrummet. Efter detta arbete, fick eleverna igen frågorna 1) om de uppfattade att en stockholmare för 100 år sedan fick många intryck från världen utanför? 2) om de upplevde att Stockholms historia var deras historia?

Vad hade eleverna lärt sig?

Några resultat av mitt projekt visar att eleverna till en viss del ökat sin tillhörighetskänsla för Stockholm. På frågan "Är Stockholm historia din historia?" blev svaren nu mer jakande än tidigare. Jag vet inte varför

Bild 2: En passagerare från flyktingtåg under första världskriget, vid Stockholms centralstation. Bild Stockholmskällan, CC

vissa elever "kände sig mer som stockholmare" efter projektet, än andra. Berodde det på förkunskaper, hur länge de bott i Stockholm, eller kanske varifrån de kommit hit? Intressant att fundera vidare på.

Den verkligt stora behållningen av detta projekt är att bara genom att ställa denna typ av frågor, gör man eleverna medvetna om att de betraktar historien från en viss vinkel, att historia handlar om urval men också om identitet.

Från flera av svaren ser jag att många upplever att de nu blivit medvetna om att de kan mer om Sveriges historia, än det de betraktar som "sin egen". Då blir min slutsats att nästa projekt handlar om att de ska få lära känna sin egen!

Hur gick vi vidare?

Projektet följdes av ett samtal om vilka statyer som finns i staden från denna tid och vad de speglade? Om eleverna fick göra nya monument över denna tid, vad skulle de då göra? Den halva av klassen som hade trä- och metallslöjd, skissade och tillverkade nya statyer. De presenterades för skolan och står nu i monter på central plats. Drömmen hade ju varit att låta eleverna på plats i staden, berätta om sina statyval och avtäckta dem offentligt. I sammanhanget ställde jag förstås också frågor om historiebruk: Hur används historien? Vad väljer man att visa upp för eftervärlden? Vad kommer visas från vår tid?

Vad tog jag med mig?

För min fortsatta undervisning innebar denna lilla studie att jag ännu mer än tidigare insett hur mycket man har att vinna på att låta källstudier kompletteras med inlevelseövningar, som olika typer av dramatiseringar, för att göra historien levande och sätta den i relation till oss här och nu.

Jag kommer också fortsätta ställa fler frågor om urval av källor, om eleverna kan se den oskrivna historien samt försöka få dem att se sitt eget perspektiv. Vi kommer också fortsätta studera historiebruk; vilka händelser faller i glömska, vilka "går till historien"?

Framför allt har jag nu sett hur värdefullt det kan vara att stanna upp i historien som finns alldeles nära oss. Visserligen tyckte nog inte alla elever att deras upplevelse av att Stockholm historia som sin historia förändrats, men en del gjorde det. Jag vill också gärna tro att de numera vet att varje plats i deras närhet bör på en historia, den är nära och de kan gräva i källor efter den.

De vet också att den aldrig kommer vara komplett, vi kommer aldrig få veta hur det var på riktigt, men det ger också ett härligt spelrum för fantasin. Jag tänker mig att mina elever på sina vägar vidare i staden, då och då kommer stanna, titta, tänka och fundera: vad har hänt här? Jag hoppas att detta undervisningsuppbygg bidragit till att de känna sig mer hemma här, att Stockholm är deras stad!

● Text: Annika Rosenius, so-lärare,
S:t Eriks katolska skola

